

Шта нам данас поручује Достојевски?

Прошло је нешто више од једног столећа, откако је умро овај велики писац и мислилац. Тај временски период је био обележен чудовишним масовним истребљивањем људи. А техничка моћ коју је човек у међувремену стекао, учинила га је одговорним за даље постојање наше планете. Истовремено, у току тог века, људска права и социјална правичност су остварени у границама које су дотад биле непознате. Мада и данас имамо посла са нерешеним проблемима демократије и комунизма, не може се порицати ова позитивна чињеница.

У почетку нешто о истребљивању људи. Само у Француској која је бројала 28 милиона становништва, у време Француске револуције пало је милион и деветсто хиљада (1,900.000) жртава политичког терора, који је најчешће убијен на најзверскији начин. (Овде нису убројани изгинули у рату). Оно што се након тога догађало у Мексику, Русији, Немачкој и Кини, сасвим је познато. Могуће је да се неко намами на саблазан па да све ове свирепости повеже са демократијом и социјализмом, или на пример, да их схвати као реакцију на њих. Међутим, хајде да ослушнемо глас Достојевског, глас који нас упозорава на могућу грешку. Прави узрок свих сличних екцеса је други једино и само: атеизам.

Истинита представа о Достојевском може бити само уз један услов, а то је признање да нико тако као он није предвидео све оне стравичне форме нечовечности које су учињене у току последњег столећа. Са те тачке гледишта „ЗЛИ ДУСИ“ су кључ за разумевање наше епохе. Са ужасом морамо признати да је овај видовњак био у праву, кад је предсказао погибију стотину милиона људи. Јасна му је била и устремљеност атеизма на „мртву машину“, која гуши сваки живот, та устремљеност на сивило света коме све одређује и прописује политика. Јасно му је било још и то да ће управо та псеудорегулисаност отворити такве проблеме које човечанство највероватније неће моћи да реши. Само да се присетимо размишљања Достојевског о сликама будућег живота код Малтуса и Ренара.

Овај сверазарајући атеизам, који је такође јасно увиђао Достојевски, проистиче из директне острашћене мржње према Христу и Његовом царству. Атеизам негира Христове дубоке мисли, Његово смерно признавање свеопште кривице; он тежи ка свом неограниченом царству. Атеистичка свест је постојала у свим временима. Али, — ми на ово желимо нарочито да скренемо пажњу — у овом свом новом фанатичном разјареном облику, први пут се појављује у хришћанском свету, са циљем да у највећој мери разори његове основе.

Ако се замислимо над узроцима ове појаве, онда одмах можемо навести два разлога за која је знао и Достојевски. Бог је преко Свога Сина ослободио човечанство од проклетства првородног греха тиме што је у људској природи греха остварио Своју вољу. У својим белешкама за „*ЗЛЕ ДУХОВЕ*“, Достојевски пише: „Пошто су Христови следбеници обогатили ову плот (телесност), они су тиме кроз страшне муке посведочили каква је срећа носити је у себи, подражавати савршенство тог лика и веровати у његово оваплоћење. Међутим, за победом хришћанства, међу онима који су према њему равнодушни, као и међу његовим непријатељима, појавило се илузорно мишљење да смо сви ми спасени, па се уз ово гледање пробила потпуно необјаснива лакомисленост која се данас огледа у доста раширеној фалсификованој формули о Христовој крви, која је наводно, проливена за опроштај „свих“ грехова. На овој основи се развила Gaia scientia, као и илузорни, окрутни натурализам, коме је стварна реалност Христа мрска. Достојевски је овај феномен остварио у његовом крајњем виду, у лику главног јунака *ЗЛИХ ДУХОВА*, Николају Всеволодовичу Ставрогину (узгред буди речено, пре њега је то урадио Ф. Г. Јакоби у свом роману „Алвил“), приказавши материјално обезбеђеног нерадника који се предаје чудовишним експериментима и злоделима у циљу да овлада свим могућностима овога света које се чак и међусобно искључују. Као неизбежан резултат оваквог наказног оваплоћења зла, имамо за последицу, како нам је то Достојевски показао, да овакав човек губи осећај стремљења ка било чему, као и способност, мада поседује неизмерне снаге, да реализује било какву одређену вољу, те за њим заједно нестају и сви они које је он произвео.

Не треба заборавити да је Петар Верховенски један, али само један, међу производима Ставрогинове сатанске суштине. У складу са ђаволским рецептом који је још Адам Васјахупт, тај масон-илуминат измислио, рецепт увлачења у Тајни Савез (који је у Русији постао оруђе нихилиста), Верховенски технички савршено манипулише и стиче власт над члановима тајног друштва. И што је најважније, овакво друштво изгледа свемоћно у личној и друштвеној сфери, мада је само по себи без икакве одговорности. Показујући нам делатност и планове овог тајног друштва, Достојевски је пророчки предсказао оно што је касније постало кошмарна стварност... Али није потребно да говоримо о овоме детаљније, пошто нам је све још увек живо у нашем сећању.

Па ипак терор, који је методолошки организовао нихилизам још увек није најстрашнији облик антихришћанског атеизма! Систем Петра Верховенског само је једна од могућих трансформација Ставрогинових идеја, у коме је зло остварено у свом крајњем облику. Ова идеја која нам је стигла из англосаксонског света и која је у овом тренутку широко распрострањена у Америци, идеја о неутралности и подједнаком значају свих погледа на свет и свих религија, оријентисана је у својој елитистичкој варијанти на масонерију, а у вулгарној, на екуменизам. Овакав је еквивалент и позиција самог Ставрогина. Рамзеј, један од шефова масонства, рекао је почетком XVIII века да је ширење мишљења како су све религије подједнако вредне и истозначне, уствари најсигурнији пут за истребљивање религиозних убе-

ђења. Да би био доследан у тој својој тврдњи, сам Рамзеј је хтео да пређе у католицизам. Онај који жели да буде све („Алвил“), и да завлада свиме (Всеволодович), мора да тежи у томе да све у себи обједини, па чак и оно што се у себи међусобно искључује да обједини „сва царства овога света“ како би могао њима да манипулише. Међутим, то је ипак немогуће, те као што нам Достојевски показује, слични покушаји неизбежно доводе до губљења вредности самеличности, то јест, фактички воде у потпуну пустош, у ништавило. Ако се, слично Великом инквизитору до тога доведу масе, онда се после успешног „спуштања небеса на земљу“ указује на погодна средства да се тим масама манипулише. Приписавши паклу привид комфора, илузије задовољства могу доста дуго да нас заслепљују.

И зар атеизам с којим ми данас имамо посла, није плод развоја науке? Управо су га овако и замишљали енциклопедисти. Међутим, да видимо како је то баш било? Били су они јединствени једино у својој мржњи према хришћанству, али не и у томе чиме су желели да га замене. У почетку је требало човеку отети његову људску суштину, да би се касније указала могућност измишљања нечег другог. Воља за реализовањем истине коју су код човека после Декарта доказивали највећи мислиоци немачке класичне филозофије, отишла је у задњи план. Уместо тога појавиле су се лажне интерпретације човека као бића којим управља природа, те које је само формално обдарено разумом. „Тако су 'разум и наука' — противречи њима Достојевски — одувек, данас и од прапочетка, испуњавали у животу народа само другостепену и службеничку обавезу; па ће је тако извршавати и до крајњег, есхатолошког тренутка времена. Народе распоређује и покреће друга снага, она која заповеда и која влада, а чије је порекло непознато и необјасниво. То је снага нештољене жудње да се дође до краја, док иста истовремено и пориче тај крај. то је она сила која непрекидно и неуморно потврђује своје битисање и негирање смрти. Дух живота су, како то каже Свето писмо „реке воде живе“, које угрожава Апокалипса својим исушивањем. Принцип је естетски како то кажу филозофи, принцип је морални, како то они поистовећују. „Тражење Бога“, — како ја кажем, — од свега је најједноставније“. Само та основна тежња да се оствари истина, притом да се оствари у свој својој пуности, чини човека различитим од животиње, те га управо чини човеком. Према Достојевском, његов коначни циљ је Исус Христос.

То што оваква тражења Бога могу изгледати илузорна, или чак као последица маште, Достојевски је добро разумео. Није узалуд он сматрао Сервантеса за највећег међу свим писцима; његов Дон Кихот је направио низ апсурда над којима су се подсмевали „разумници“, али се на крају крајева испоставило, да се он на недокучив начин показао разумнији од свих „разумника“ тако да се за њега може рећи „добар је“. Све његове грешке надвигала је његова непоколебива морална озбиљност. Као што је познато, Достојевски је покушао да покаже таквог човека у кнезу Мишкину, међутим, увидео је да је то бескрајно тешко, па му успех није пошао за руком.

Можемо да наведемо још један пример истинског идеала. „Памти, говорио је Отац Пајсије Аљоши, световна наука, објединивши се у велику снагу, разјаснила је, нарочито у овом последњем веку све оно што нам је заве-

штано о небеском свету, па после њене окрутне анализе, од укупне пређашње светиње, код научника од овог света буквално ништа није остало. Међутим, они су све рашчлањивали на делове, а превидели су целину; чак да се зачудимо до каквог слепила. Пошто целина и сад непоколебиво стоји пред њиховим очима као и раније, ни вратнице ада је не могу надјачати... Али, зар и сад не делује у душама оних истих атеиста који су све разорили, зар и сад не живи она непоколебивост као раније? ... Јер све до данас, ни мудрост њихова, ни жар њиховог срца, нису били у моћи да створе неки други, виши образац за човека и за његово достојанство, него што је то лик који нам је у древно време показао Христос. Мада су и прављени покушаји, испадале су само наказе“. Једно просто поређење са оним што су пружила критика Корана или истраживања талмудистичких упутстава, говори нам много. Исус је онај јединити за кога се истинито и безпоговорно може рећи Месија, и коме је дат највиши назив „Син Божији“.

Тек кад се пало у чисто рационалистичко поимање Бога, било је могуће слично Фојербаху, истаћи тезу да није Бог створио човека, него да је човек створио Бога. Овome је Достојевски супротставио врло просто и јасно питање; ако је то тако, да ли је онда човек и ђавола створио? Ово питање треба подврћи анализи и притом узети у обзир и сва она понижења људског достојанства која је ђаво чинио у току последњег столећа. Па кад се ово питање осмисли са свих страна, онда треба поштено рећи да све оно што се открило у човеку, превазилази тумачење по коме је човек само део природе. Значи, да онај ко је измислио и створио за себе пакао, представља израз и потврду сатанског принципа. Зато је циљ Достојевског био да докаже како је људско срце „бојно поље“ између Бога и ђавола. Исто тако он констатује, говорећи о кризи у Толстојевом роману „АНА КАРЕЊИНА“: „да постоји праведност у животу и то она најреалнија и најнеминовнија у коју се мора веровати; и да су читав наш живот и сва наша узбуђења, она најплића и најпрљавија, као и она за која сматрамо да су највиша, да су ипак сва она само безначајне, фантастичне испразности, које падају и губе се пред једним јединим тренутком праведности; па чак ако и не постоји могућност да се она брани. Најважније је у том Толстојевом упутству било то мишљење да тренутак те животне праведности уствари постоји, мада се ретко појављује у свој својој озаравајућој пунини; а понекад у човековом животу чак и никако. Овај тренутак је писац пронашао и нама га показао у целовитој стравичној праведности. Он је показао да ова праведност реално постоји у стварности, и то не само на основу вере или идеала, него сасвим неминовно, неопходно и очигледно. Било је веома потребно да се руски читалац подсети на ту вечиту праведност; код нас су многи почели да је заборављају“.

Да би се ово схватило нису потребна никаква интелектуална размишљања, него оно, како су то чинили Пушкин, Гогољ, Лесков и Достојевски; треба умети послушквати тајновита, дубока гибања људског срца, која се као и највише народне тежње не умеју увек изразити. Баш због тога је писац и видовњак често позван да говори у њихово име. Да се подсетимо само на оно што је Лесков исказао у свом Павлину, као и Достојевски кроз ликове Соње и Марије Тимофејевне.

Достојевски је Христову истину тако супротставио антихришћанском атеизму као што то нико и никад није могао да уради. Међутим, то никако не значи да је он ту истину просто прихватио у оном виду као што је она понуђена у црквеној форми. Ова истина је у „*ЗЛОЧИНУ И КАЗНИ*“ створена катарзичном, драматичном снагом, а да притом Црква у овом роману није играла скоро никакву улогу; и мада је Достојевски сасвим добро знао црквену средину, њему је опет било, према његовом личном признању, веома тешко да уведе у свој поетски свет у лику Тихона једну црквену фигуру. Ове су тешкоће трајале све до „*БРАЋЕ КАРАМАЗОВА*“. И имале су далеко дубље узроке, него што би то били естетски. Постојаће увек опасност да формално обављен црквени акт замени његову непосредну стварну реализацију. Кад се Ставрогин исповеда Тихону овај му каже: „Ви се обраћате суду Саборне Цркве, мада у Цркву не верујете, зар није тако?“ Реално религиозно деловање је одлучујуће; ко је до њега дошао тај *ipso facto* признао Светог Духа. Признавши га, Достојевски је приморао ликове његових романа да делује у складу са тим; он је у светској књижевности свог времена ступио на потпуно необичан пут, који је баш захваљујући њему, касније постао пример за друге.

Видео је Достојевски и нешто друго. После победе хришћанства над светском паганском империјом старог Рима, хришћанство је било проглашено за званичну религију па је Црква осетила потребу да дефинише своје ново место у друштву. Она је признала светску власт и држава је постала њена заштитница унутар земље и ван њених граница. Током времена се дошло до тога да је Црква почела да штити права императора и племства чак и онда када се радило о угњетавању и експлоатацији народа. Ово је Црква морала да плати: она више није оличавала социјалну правду.

Међутим, могуће је посматрати и другу страну везе између Цркве и светске власти. Баш ону која је одређивала задатке државе у пружању световне заштите и одбране хришћанства, и то ван њених правних и политичких оквира. У Источној Римској империји (Византији) тако је увек било све до њеног пада; док се на пример, на Западу после пада моћне Шпаније у XVI веку, светска велика сила у коју се била претворила Енглеска, није уопште више руководила никаквом идејом, осим сопствене користи. Овоме је претходио још један духовни догађај у историји човечанства: од времена уласка Нормана у историју, свугде је осим у Византији, било изгубљено уверење да може држава да постоји само као хришћанска држава. Дошло је до заузимања региона са нехришћанским становништвом па су у хришћанском свету настајале државе које су саме себи биле сврха, запостављајући духовне везе, бестидно се борећи за власт и политичке циљеве. У Русији је Јосиф Волоцки порицао одговорност цара пред Црквом, а Петар је укинуо паријаршију па је све црквене послове пренео на специјално државно министарство. Црква се затекла пред избором: Или ће се без противљења подчинити властодршцима, или ће пружити отпор насиљу нехришћанске државе, ако што су то учинили расколници (старо-обредовци).

Међутим, после Достојевског ми морамо рећи да Црква на Истоку није пала у искушење да се претвори у својеврсну доминирајућу земаљску, светску власт, слично ономе како је то на Западу тежила Римокатоличка цр-

ква, па је у томе делимично и успела. У том смислу Рим је постао жртва трећег искушења — искушења земаљске власти; а француски револуционари су само, како је то сматрао Достојевски, преобликовали принцип власти. На тај начин, с тачке гледишта хришћанства, а по Достојевском који је управо само тако и гледао, данас је основна противречност она која је садржана између антихришћанско-атеистичког принципа и оног који се очувао у чистоти хришћанства. Данашња међусобна борба јудаизма и ислама на територији Свете земље, религиозни судари по свим линијама који одвајају исламске територије од хришћанских, или од оних које су некад биле хришћанске, све од Авганистана па до Косова, јасно показују да је Достојевски био у праву у тврдњи да ова размимоилажења имају дубљи смисао и да дејствују трајније него сви политички и економски фактори. После Достојевског мора нам бити јасно да је рат могућ из религиозног несагласја, па макар ратујући народи и мислили да се не боре за своју веру; уствари ће узрок борбе увек бити вера.

Нажалост, пророчанство Достојевског што се тиче Римске цркве, углавном се остварило, мада је дуго под влашћу папа са именом Пије, изгледало нешто другачије. Пошто је стала на пут реформе, Римска црква је нарушила верност Христовом учењу. Данас смо сви ми сведоци светско-историјског спектакла: добивши огромну власт после пада Константинопоља, Римска црква се понаша супротно верском уверењу, док Православље, које за собом бележи ова два века угњетавања и прогањања, чува себе у неприкосновености Предања и развија се уз нове снаге. Ко је осим Достојевског ово предвидео? Нема потребе да цитирамо његове речи о Риму. Оне су општепознате.

Што се тиче Православља, баш оне године кад је умро, 1881, Достојевски је писао: „Руски народ је у својој огромној већини православан и живи идејом Православља у свој њеној пуности, мада ту идеју не разуме увек озбиљно и научно. У суштини осим ове „идеје“ он и нема друге, те све из ње једине за њега и проистиче... Али се још и ово мора рећи: пошто је народ много болестан, код њега многе ствари нису њен резултат, него је он често у власти злочиначких, варварских и греховних нагона“.

Са Русијом се, која је оболела од атеизма, а који је унесен са Запада, дешава оно о чему је евангелиста Лука говорио: „*Зли дуси су били настѧањени учовеку и звали сусе л е ї и он и молили су Њеѧа: зайовѧди нам да уђемо усвиње, и Он им је ѧо дозволио. Зли дуси су ушли усѧадо свиња ѧа је цело сѧадо ѧојурило са обронка уморе и сво се ѧодавило.* Кад су оближњи житељи видели шта се догађа, спазили су бившег ѧаволовиђа одевеног и уразумљеног како седи поред Исусових ногу... Баш се тако десило и код нас. Зли дуси су изашли из Руса и ушли у стадо свиња, то јест у Нечајеве, у Серно-Соловјовиче и ѧима сличне. Ови су се подавили или ће се сигурно подавити, а онај који је излечен, из кога су изашли зли дуси, седи поред Исусових ногу“.

Да размотримо сад последњи, битни разлог због кога истинска припадност хришћанству не одговара увек црквеној пракси. Пошто су се у Христу остварила древна пророчанства, Црква је дошла до уверења да се позитивно Откривење са апостолима завршило. Ово је довело до неизбежне појаве

црквене хијерархије. Пророчка делатност је била занемарена и постала сасвим безначајна, мада је Исус наменио своје апостоле у првом реду тој делатности. Главни задаци пророка у Израилу и изван његових граница, — зато што оба Завета тврде да пророци постоје и изван Израила, — састојали су се у томе да покажу огроман значај текућег историјског развоја, а никако да само предсказују догађања у будућности. Ако немамо у виду конкретне задатке црквене обуке, онда се пророковање у горе наведеном смислу сасвим изгубило. Са овим је могло још некако да се продужи све док се Црква развијала под заштитом државних институција, али овај недостатак пророштва, који се веома тешко подносио, показивао се сваки пут кад би се хришћанска Црква налазила у опасности. Подсетићу само на пророчанства која су се појавила у Француској за време Јованке Орлеанке, или у време Раскола у Русији. У Католичкој цркви на Западу пророчанства су наишла на велики отпор званичне црквене хијерархије у вези појаве Мајке Божије у Ла Салету и Фатими. Узгред ћу поменути да се у овим откривењима главни акценат стављао на „обраћење Русије“.

Мада Достојевски нигде није говорио о недостатку пророчанства у Православљу, он је урадио нешто што је било далеко битније: захваљујући својој речи он се претворио у нешто још веће, него што је то писац, — он је лично пророк, онако као Исаија или Софокле у античко доба. Исто овако ми гледамо и на његове савременике, мислиоце Запада, као што су то Барбид'Орвил*, Хелло**, Блуа*** и Пеги, који се једино тако и могу схватити. „Смрт Достојевског је довела дотле да је све што је у близини Париза занемело“, — како је то писао Блуа. А Пеги је за њега рекао „први божији човек“ наших дана. Ако су Пушкин, Гогољ и Лесков, уз сву своју величину остали само писци, онда је са Достојевским у живот ушла једна нова димензија.

Сва његова тумачења су повезана са непријатељством атеизма према хришћанству. „Ако хране буде недовољно и никаквом науком не будеш могао да набавиш ни њу ни гориво, а човечанство се умножава, онда треба зауставити размножавање. Наука пак каже: ти ниси крив што је природа тако уредила, па је пре свега осећање самоочувања најважније, дакле, спаљуј новорођенчад... И да ли ће на време помоћи наука, ако би чак и могла да помогне? Хришћанство се са своје стране неће помирити са спаљивањем новорођенчади“. — Овде ми стојимо пред избором или-или, а морамо се определити за само једну од ове две могућности.

Од онда, откада ми располажемо атомском енергијом, питање разарања планете може бити решено у току неколико минута. Али ову опасност која стално виси над нашим главама, без обзира на хаварију у Чернобилу, скоро још нико није осмислио. Питање се своди на то, да ли се ми против атомске опасности боримо полазећи од практичних, техничких представа, или пре свега од моралних разлога? За човека који има погледе као Достојевски то питање звучи овако: ...да ли се може веровати цивилизованом човеку? Човек ово питање само због своје лакомислености не ставља у први план. Уосталом, многи су због овога забринуте па се о овоме пише и говори. Други пак граде разне философије за пријатно варење, као

* *Barbey d'Aurevilly* (1808—1889)

** *Hello Ernest* (1828—1885)

*** *Leon Bloy* (1846—1917)

**** *Charles Peguy* (1873—1914)

рецимо мишљење да је хришћанство усагласиво чак и са бесконачним ходом цивилизација“. Или пак сматрају да се катастрофе могу избећи помоћу компликованих техничких практичних проналазака.

Овакве представе утолико лакше настају, уколико брже ишчезавају хришћанска полазишта; однос према злу постаје све више лакомислен. Бар да се присетимо онога како је то Кант схватио такозвано „радикално зло“! Достојевски је био први који је насупрот овоме увидео сатанистичке, аморалне, богу непријатељске циљеве зла, па их је показао у живим, предивним, поетским сликама. Њему је било јасно „да... никаква победа 'четвртог сталежа', никакво искорењивање сиромаштва, никаква организација рада неће спасти човечанство од ненормалности, значи, ни од кривице и злочинства... Зло је у човечанству скривено дубље него што то предпостављају лекари-специјалисти“. Само захваљујући његовом најдубљем схватању, сатанистичко зло, које се тако стравично испољило у разарању хришћанског погледа на свет, постало нам је разумљиво у свом свом замаху.

Антагонизам између хришћанства и вере у прогрес никако не значи да хришћанство потцењује или одриче историјска достигнућа. Пошто је Достојевски политички писац, он је упорно подвлачио неопходност решавања задатака цивилизације, он је са великом забринутостју говорио о провалији која је у том погледу зјапила у Русији његовог времена. Савршено је јасно схватао значај ових проблема за човечанство.

Међутим, најважније је то у *каком духу* треба прилазити решавању тих проблема: по мишљењу овог писца, искључиво у моралном и религиозном. У своме „*Слову о Пушкину*“, које се може сматрати његовим завештањем, он је поновио песникове речи: „Понизи се горди човече и најпре сломи своју гордост“. Свој промењени однос према питању како треба решавати друштвене задатке, на крају свог живота, Достојевски је то назвао „хришћански социјализам“.

Што се тиче морално-религиозне позиције, ако занемаримо њен узајамни однос са практичним питањима техничког развоја, онда је Достојевски, полазећи од специфичних идеја Источне Цркве и од најдубље Пушкинове видовитости, као и уопште узев од руске књижевности, изрекао речи од светскоисторијског значаја, речи којима је Русија унела нешто неупоредиво у ризницу духовних идеја човечанства. Он је тај став видео у безграничној моралној подршци и спремности за искупљење извршених зала. Ако смо ми спремни смерно да прихватимо не само сопствену кривицу, него и свеопшту, онако као да је и она наша, ако смо спремни да је искупимо делима љубави, онда ми дејствујемо у складу са Христовим законом. „Ако су поред тебе злобни људи, безосећајни и не желе да те слушају, а ти више са њима острашћенима не можеш да разговараш, онда им ћутећи и понизно служиш, не губећи никад наду. Ако те сви напусте, па те још и силом изгоне, онда се усами, падни на земљу, пољуби је и зали сузама твојим... Веруј до краја... макар остао само ти као једини верник... А ако се вас таквих истих нађе двоје, то је већ онда цео свет, свет живе љубави... макар да је само и преко вас двојице, али се испунила истина Његова“.

Када је на крају свог дрског прометејског деловања лежао Раскољников у болници сибирске робијашнице и кад је поред удаљене затворске капије

приметио Соњу, која је пошла за њим, жртвујући себе, његову је душу преплавило сећање: „Сетио се како је непрекидно мучио Соњу и цепао јој срце; сетио се њеног јадног, мршаваг лица...“ Он је знао каквом ће бесконачном љубављу искупити све њене патње. „Уместо дијалектике, наступио је живот“.

Морално-религиозни став који је објавио Достојевски, доказује своју независност од чињеница живота, тиме што се не предаје пред безизлазношћу, катастрофом и потпуном превлашћу зла. Исус је продужио дело Свога живота и на Крсту, чак и онда кад је призивао: „*Боже Мој! Боже Мој! Зашто си ме напустио?*“ Сетимосе како је поводом тога свети Александар Невски говорио: „Није Бог у сили, него у праведности“.

Превела с руског језика
Мира Лалић

S u m m a r y

Reinhold Lauth

WHAT IS DOSTOYEVSKY'S MESSAGE FOR US TODAY?

The Author points to the fact that Dostoyevsky was not only a great writer, but he became even something greater — a Prophet, like St. Isaiah... He was clairvoyant to see that behind the atheism of the superficial Enlightenment the Satanism is hidden. In his novel „The Possessed Ones“, Dostoyevsky in advance depicted demonized leaders of totalitarian regimes of our century.

He boldly applied the Gospel parable about the possessed man to the Russian people: demons left the man and went into the swines (petty writers of left wing orientation), and the delivered Russian people is sitting healed at Jesus' feet...

Dostoyevsky praised and lauded the humility and endurance of Christ — all the way down, until the Cross.

He called Europe back to Jesus — because there is no other God except Him.

Dostoyevsky knew the secret of the Saints: God is not in the might, but in meekness and righteousness.